

Vincent C.A. Crone

De kwetsbare kijker. Een culturele geschiedenis van televisie in Nederland

Amsterdam (Vossiuspers uva) 2007, 308 p.,

€ 45,- ISBN 978 90 5629 483 0

Op 26 juni promoveerde de Utrechtse televisiewetenschapper Vincent Crone aan de uva op een onderzoek dat hij aanduidt als de culturele geschiedenis van televisie in Nederland. Hij wil het debat (discours) reconstrueren dat over het medium televisie is gevoerd vanaf de eerste, eind negentiende-eeuwse, visionaire ideeën over ver-zien via de ether – tot aan het heden. Dat belooft veel en zo'n onderzoek behoeft geen enkele rechtvaardiging. Het is een interessante en noodzakelijke stap in het mediahistorisch onderzoek en de methode van een discours analyse kan tot voortreffelijke resultaten leiden.

Maar een goede discours analyse staat of valt met de opzet, de systematiek, de afperking en de consequentie daarin, want 'een debat' is in wezen oeverloos. Een heleboel mensen en groepen hebben over televisie gesproken, zeker in de periode dat het medium echt een reële factor is in het medialandschap. Een onderzoeker zou dus zeer veel aandacht moeten geven aan een berekeneerde omgrenzing van de deelnemers aan het debat of, zoals Crone dat noemt, de groepen of personen die 'de discursieve elementen articuleren' en daarmee 'subjectposities' innemen. Crone benoemt die als 'omroepbestuurders, ouders, wetenschappers en televisiekijkers'. Dat

is een logische keuze, hoewel de categorie programmamedewerkers opvallend afwezig is.

Maar vervolgens ontspoord dit onderzoek in ernstige mate. Crone verzuimt de logische stap te zetten naar het meer concreet vaststellen wie die eerdergenoemde groepen dan vormen in de genoemde periode in Nederland. Daardoor stelt hij ook niet vast waar deze groepen hun bijdrage aan het debat hebben gearticuleerd. Bekijken we bijvoorbeeld de afbakening van het uiteindelijk bestudeerde corpus dan zien we wat Crone noemt 'een verzameling heterogene teksten', maar hij geeft eigenlijk geen enkele systematische en beredeneerde verantwoording van die heterogeniteit in relatie tot de genoemde subjectposities. Doet men dat wel dan zou dat bijvoorbeeld leiden tot het bestuderen van (een selectie uit) de omroepbladen (voor omroepbestuurders), tijdschriften over opvoeding en onderwijs (voor ouders), (semi-)wetenschappelijke tijdschriften en vakbladen voor wetenschappers en kranten en/of tijdschriften voor kijkers. Daar moet dan vervolgens een meer concrete keuze uit gemaakt worden, maar het begint bij deze algemene omlijning.

Helaas loopt dit begin al fout in Crone's onderzoek. Bekijken we welke bronnen hij voor welke periode heeft gebruikt dan wordt de lezer getroffen door de volstrekte willekeur. Voor de periode tot aan de introductie van televisie steunt Crone vooral op literatuur, enkele specifieke televisietijdschriften en *De Groene Amsterdammer*. Daarbij ontbreken dus maar liefst drie categorieën van de bovengenoemde groepen. Een pijnlijke zaak. Met enorme consequenties voor de inhoud, want er ontstaan lacunes die niet te verantwoorden zijn. Voor de vorming van het discours over een nog niet bestaand medium is het nogal van belang om te kijken naar de al bestaande media die de eigenschappen bevatten waarvan verondersteld wordt dat ze bij televisie terug zullen keren. In dat verband kan men denken aan film en radio, media waarover lang en driftig is gedebatteerd. Daarover is veel literatuur voorhanden (vooral over film en filmcensuur) maar die dimensie keert in dit onderzoek in het geheel niet terug. Omroepmateriaal (gidsen, jaarverslagen, andere perio-

dieken) zijn blijkbaar helemaal geen relevante bron voor Crone.

De beperking in de vroege periode tot *De Groene Amsterdammer* lijkt vooral ingegeven door de praktische omstandigheid dat dit tijdschrift volledig digitaal beschikbaar is. Het inhoudelijke argument dat *De Groene* 'de bezorgdheid van de vertegenwoordigers van de zuilen' verwoordt is discutabel. Een blik in het boek van Rob Hartmans over *De Groene*, of andere pershistorische lectuur, zou dit misverstand onmiddellijk uit de wereld hebben kunnen helpen. Enig benul van de rol van media binnen 'zuilen' en de politiekmaatschappelijke constellatie heeft de onderzoeker ook niet opgebouwd, want wat hij daarover meldt (p. 65-72 met name) is bedroevend. Alsof alle zuilen zo'n beetje hetzelfde nastreefden (bijvoorbeeld bij kranten en radio), met elkaar samenspanden om de poet in Nederland telkens netjes in vieren te verdelen en de lezer/luisteraar/kijker in alle opzichten te bemoederen. Dat is de gemakzuchtige weg van de theoreticus die de geschiedenis liever in zijn 'opvatting' plooit dan serieus op empirische basis bekijkt. Het geeft in ieder geval niet bepaald een verantwoord beeld van de relatie media en 'zuilen', hetgeen eenvoudig op zou vallen als serieus gekeken zou zijn naar de beweegredenen van verschillende omroepen, kranten en politieke partijen. Maar dat is misschien nog wel het grootste gebrek aan dit onderzoek: wat omroepen over televisie aan gedachten en opvattingen naar voren hebben gebracht, ontbreekt vrijwel geheel.

Dat de onderzoeker sowieso weinig kaas gegeten heeft van de representativiteit van kranten blijkt in het vervolg dubbel en dwars. *De Groene*, die eerder tot de representant van alle zuilen is verklaard, zien we nergens meer terug. Voor het debat over de introductie van tv beperkt Crone zich tot vier kranten waarbij hij *Het Parool* (een sociaaldemocratisch, niet-partijgebonden krant) tot de vertegenwoordiger van de neutraal-liberale zuil verklaart. Dat is op zichzelf al schokkend a-historisch, maar in de volgende debatten over sleutelgebeurtenissen verschijnt telkens een andere selectie van bestudeerde kranten. Dan ineens is er het *Handelsblad* als vertegenwoordiger van de liberale zuil, *De*

Telegraaf is gewoon een populistische krant (?), en staat *Het Parool* ineens voor het progressieve denken. *Trouw* en *Het Vrije Volk* zijn gewoon zonder motief verdwenen, net zoals overigens het tijdschrift *Eva* dat alleen in 1951 een rolletje speelt. Een studie van dit blad als representant van 'ouders' had prachtig kunnen leiden tot vervolgstudies naar het beeld van tv in andere 'vrouwenbladen' in latere periodes, maar daar heeft Crone blijkbaar geen seconde aan gedacht. In de volgende hoofdstukken over commerciële televisie, vertrassing, de Kijkwijzer en de publieke omroep komt helemaal geen systematische kranten- of tijdschriftanalyse meer voor. Zonder enige uitleg of verantwoording volstaat de onderzoeker met exercities van literatuur en een enkel krantencitaat.

Dit gebrek alleen al maakt deze studie volstrekt onvoldoende doordacht en inconsequent uitgevoerd vanuit de vraagstelling. De keuze van 'sleutelmomenten in de televisiegeschiedenis' versterkt dat gebrek echter nog eens. Enerzijds zijn het de overbekende momenten (introductie tv in 1951, de rellen rond DAG KONINGINNE DAG, ZO IS 'T TOEVALLIG OOK NOG EENS EEN KEER, HOEPLA, BAREND SERVET en de opkomst van de TROS en het debat over vertrassing) waaraan deze onderzoeker dan ook niets meer aan kennis kan toevoegen. Wat Crone ervan maakt is een uiterst magere samenvatting van bestaand onderzoek.

Maar het betreft bovendien vrijwel alle 'negatieve momenten' waarbij de openbare meningsvorming eenzijdig ging over verstoringen, taboedoorbrekingen en dergelijke. Allemaal gebeurtenissen waarbij het dus zeer voor de hand ligt dat de uitkomst van het onderzoek is dat de kijker op overweldigende wijze als kwetsbaar werd gezien. Zou Crone ooit overwogen hebben dat de uitkomst anders zou kunnen zijn als voor andere momenten was gekozen; momenten waarbij de meningsvorming wellicht niet zo omvangrijk was maar wel een goed inzicht geeft in hoe tegen de kijker aan werd gekeken? Rond OPEN HET DORP is duidelijk geworden dat juist de positieve en mobiliserende werking van televisie op de kijker werd gewaardeerd. Zoiets zou interessant zijn te onderzoeken bij sleutelgebeurtenissen zoals de start van Eurovisie (en songfestival), sport-

manifestaties (voetbalkampioenschappen, Olympische Spelen, Elfstedentocht e.d.), inzamelingsacties, horizonverbredende actualiteitenrubrieken en de start van talkshows. Maar ook hier valt de gemakzucht van de onderzoeker op die liever de gebaande paden nog eens afloopt dan echt originele, uit zijn eigen vraagstelling voortkomende, keuzes maakt.

Wat blijft er tenslotte over van het discours over televisie na de ophef van de jaren zestig? Een stuk over vertrassing dat nauwelijks kijkt naar de publieke verwoording van het begrip 'vertrassing' (bijvoorbeeld in krantenkritieken, tijdschriften, omroeppublicaties) maar verzandt in een (op zichzelf niet onaardige) samenvatting van het filosofisch-communicatiewetenschappelijke denken over populaire cultuur, waarbij wederom de voorkeur van de onderzoeker opvalt voor 'stellingbevestigende' analyses van de vele cultuurpessimisten die de wetenschap heeft opgeleverd. Terwijl de TROS zelf nota bene toch een radicaal andere manier representeert van naar de kijker kijken (niet kwetsbaar maar krachtig en zelf kiezend). Datzelfde geldt voor de discussie over commerciële omroep in de jaren tachtig en negentig, maar dat is een *blind spot* in deze culturele geschiedenis van de Nederlandse televisie.

Dan gaat Crone liever met een reuzensprong naar een – in dit brede perspectief – relatief marginaal verschijnsel als de Kijkwijzer. Daarbij dringt het gemis aan aandacht voor het (nogal bepalende) discours over filmkeuring zich op. En eigenlijk gaat dit stuk in het geheel niet over het debat over de Kijkwijzer, maar is het een theoretische beschouwing over de *cultural studies* benadering van populaire cultuur. Nu moet zoiets ook eens goed op papier komen, maar waarom hier en in het kader van dit onderzoek? Ik denk dat het komt doordat Crone dolgraag zijn visie op literatuur en televisie wil geven, maar ergens wordt tegengehouden door de futiliteit dat eerst enig empirisch onderzoek ter rechtvaardiging moet worden gepresenteerd.

Kortom, het proefschrift rammelt aan alle kanten, is methodisch onverantwoord opgezet en zit wat betreft de historische empirie vol met fouten. Het is duidelijk een gemiste kans. Op een echt volwaardige culturele geschiedenis van

televisie in Nederland zullen we dus nog moeten wachten.

Huib Wijffes